

VÄITEKIRI RAHVAMEDITSIIINIST

Ave Tupits. Käsitlusi rahvameditsiini: mõiste kujunemine, kogumise ja uurimistöö kulg Eestis 20. sajandil. Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis 13. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2009. 221 lk.

Rahvameditsiinile tähelepanu pööramine kõneleb eesti folkloristika tänapäevastest suundumustest. Koos rahvaluule mõiste avardamisega toimusid 1980.–1990. aastate vahetusel ka muutused folkloori uurimisparadigmades, Tiiu Jaago sõnul: „Niipea kui teoorias on jõutud sõnastada, mis on „rahvaluule“, on rahvaluule ise jõudnud muutuda ja mõiste nõuab taas uut selgitust.”¹ Selle muutuste ajajärgu folkloristikat iseloomustab kontekstikeskse vaatlusviisi võidukäik ja filoloogilise ainekäsitluse taandumine, žanrihälvete ja polüfunktsionaalsuse tunnistamine folkloori loomuliku oleku juurde kuuluvaks.

Üpriski pragmaatilise loomuga rahvameditsiini poetikasisaldus on teadagi napp, kuid veel hiljaaegu oli Eduard Laugaste oma kõrgkooliõpikus rõhutanud, et rahvaluule on kunst (vaimne kunstillooming) ja et see „pakub esteetilisi elamusi ja rahuldab inimese kunsti-

vajadusi”.² Rahvaluuleliikide omavahe-
lisi seoseid selgitaval skeemil on ta esile toonud kolm eraldi rubriiki: 1) poeetiline folkloor, 2) etnograafia ning 3) muusika. Esimene rubriik hõlmab rahvajutud, rahvalaulud ning väikeliigid – vanasõnad, mõistatused ja kõnekäänud –, etnograafia alla kuuluvad usund, kombed, tantsud ja mängud, rahvamuusika rubriigist ka pillid.³ Rahvameditsiini on selles õpikus käsitletud hoopiski väljaspool süstemaatilist osa, inimese maailmatunnetuse kujunemise ülevaates. Siin on kohta veel näiteks rahvaastronoomiale, rahvabotaanikale ja rahvakalendriks. Rahvameditsiinile keskenduvas lõigus on küll otsekui õigustuseks osutatud seosele poeetilise folkloori liikidega, niisiis „paljud kogemused jäädvustati rahvajuttudes, rahvalauludes, vanasõnades”.⁴ Laugaste esitatud skeemi kaasajastades on Anu Korb rahvaluuleliikide loendisse lisanud viisid, loodushäälendid, nõidussõnad, tantsud, mängud, samuti usundi ja kombestiku.⁵

² E. Laugaste, Eesti rahvaluule. Kolmas, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn, 1986, lk 63.

³ E. Laugaste, Eesti rahvaluule, lk 65.

⁴ E. Laugaste, Eesti rahvaluule, lk 35.

⁵ Eesti A & O. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1993, lk 30.

¹ T. Jaago, Rahvaluule mõiste kujunemine Eestis. – Mäetagused 1999, nr 9, lk 70.

Ave Tupitsa doktoriväitekirja esimesest peatükist ilmneb, et tähelepanu pööramine rahvameditsiini uurimise folkloristlikule suunale plegi vähemasti Euroopas teab kui aktuaalne olnud (enam on autor analüüsinud Soome, Skandinaaviamaade, Saksa, Austria, Iirimaa autorite käsitlusi). Rahvameditsiini mõiste määratlemisega on tegelnud mitme eriala uurijad, sh olulisel määral akadeemilise meditsiini ja ka etnograafia poolelt. Interdistsiplinaarne lähenemine ainele (meditsiini-antropoloogide, -ajaloolaste, etnoloogide jt töödes) tõi kaasa rohkesti erinevaid, uurija taustsüsteemist lähtuvaid vaatenurki, vastavalt ka paralleelmõisteid: etnomeditsiin, rahvameditsiin, pärimusmeditsiin, maagiline meditsiin, alternatiivmeditsiin, koolimeditsiin, teaduslik ehk akadeemiline meditsiin. Käsitlusi iseloomustab püüd eritleda rahvameditsiini ja koolimeditsiini kui vastandmõisteid, ent väitekirja autor möönab targu, et teadusliku meditsiini seisukohalt kuulub rahvameditsiin samuti alternatiivsete ravivõimaluste hulka, ometi on alternatiivmeditsiin praeguseks professionaliseerunud (lk 18). Eestis on nii etnoloog Andra Veidemann, folklorist Marju Kõivupuu kui ka farmatseut Renata Sõukand esile toonud kooli- ja rahvameditsiini ühiseid jooni ning rõhutanud rahvameditsiini kompleksset olemust ja sünkreetilisust.

Autorile näikse olevat eeskuju andjaks ja suunanäitajaks eriti Põhjamaade folkloristide, näiteks Lauri Honko (Soome), Bente Alveri ja Torunn Selbergi (Norra), Birgitte Rørbye (Rootsi) uurimused. Tänu Ave Tupitsa põhjalikule süüvimisele rahvameditsiini üldkäsitlusele saab paremini mõistetavaks ka meditsiinipärimuse kogumise ja uurimise käik Eestis. Rahvaluule suurkogumise organiseerija Jakob Hurt pidas vanavara rahva ajaloo peegelduseks ega jätnud kogumisüleskutsetes uskumusi ja kombestikukirjeldusi mai-

nimata. Nendest selekteerus ERA-s rahvameditsiini kartoteegi tuumik, süstematiseerimisel said oluliseks diagnoos ja/või haigustunnused. Veterinaaria leidis koa elatusalade kartoteegis, taimeravi kirjeldavad uskumusteadet dubleeriti 1969.–1970. aastatel meditsiinikartoteegist rahvabotaanika kartoteeki. Mütoloolilised haigused (halltõbi, katk, maa-alused, lendva jts) kuuluvad tänini usundiliste muistendite korpusse, loitsudel ehk nõiasõnadelt on omaette rahvaluuleliigi staatus. Ootuspäraselt on folkloristlikust vaatenurgast kuni 1980. aastateni ikkagi enam tähelepanu leidnud poeetilise folkloori liigid: loitsud ja muistendid.

Geograafilis-ajaloolise uurimismetodi sätetele vastavalt lähtuti XX sajandi esimesel poolel tekstivariantide võimalikult ammendava kogumise nõudest ega saa öelda, et rahvameditsiini teemat oleks vähe talletatud. Kogumistöö kulgemisest ülevaate andmiseks on Ave Tupits kasutanud põhiliselt küsitluskavu (need on väitekirja lisas ka ära toodud) ning koondaruandeid rahvaluulekorrespondentide saatetiste kohta. Püsivalt kasutusel olnud põhjaliku küsitluskava koostajate esireas on meedikud Mihkel Kask ja Kaljo Villako. Taas ilmneb vastasseis: kuigi üleskutse oli suunatud arstidele, ei väärtustanud need rahvaravi usundilist tausta ning algatus vaibus peagi. See-eest laekus 1959. aastal ilmunud küsitluskavale rikkalikult vastuseid rahvaluulekorrespondentidelt ja seda koguni 1980. aastateni.

Seejärel, 1980. aastatest alates, võib Eestis konstateerida rahvaravi aktuaalsuse märgatavat tõusu ning üksiti ka rahvameditsiini kogumistöö elavnemist käsikäes uurimisega. Mare Kõiva algatas populaarsete rahvaravitsete intervjuerimise, keskendus loitsude klassifitseerimisele ning analüüsimisele. Meedikute poolelt propageeris eriti taimravi kasutamist Aili Paju, farma-

kognostina asus ravimtaimede rahvapärimuslikku kasutamist uurima Ain Raal. Teemakohase teadustöö osakaal on viimastel kümnenditel eesti folkloristikas oluliselt kasvanud, nendib Ave Tupits ning soovitab meilgi kasutusele võtta Birgitte Rørbye väljapakutud ter-

mini *meditsiinifolkloristika*: tegemist on aktuaalse ja arenemisvõimelise teadussuunaga mitme erineva distsipliini piirimal.

MALL HIIEMÄE